

De nieuwe bestemming van het Waaggebouw

Het Waaggebouw op de Nieuwmarkt in Amsterdam is een rijksmonument van grote historische waarde. Deze voormalige stadspoort die in 1488 werd gebouwd en toenmaals de Anthonispoort werd genoemd, staat leeg, sinds het Joods-Historisch Museum in 1987 elders onderdak vond.

Na twee jaar van onderhandelen staat nu vast welke nieuwe bestemming het krijgt. Het wordt een publiekscentrum voor communicatie, informatie en (nieuwe) media. Ook horeca is in het plan opgenomen.

Aanvankelijke bezwaren van de Monumentenraad, de RDMZ, de welstandscommissie en Heemschut tegen een in het restauratieplan opgenomen glazen uitbouw zijn inmiddels weggenomen. Onlangs is de bouwvergunning ook voor dit onderdeel van de plannen verleend zodat met de restauratie kan worden begonnen.

Het plan

Op de begane grond zal de horeca worden gevestigd. Hiervoor zal aan de zijde van de Anthoniesbreestraat (de zuidzijde) een glazen uitbouw komen waarvan de zichtbare constructie in corten staal zal worden uitgevoerd.

In de voorhal komt een gebogen muur, die

geschilderde wapens van de chirurgijnen in het koepelgewelf zijn er nog. In deze ruimte worden conferenties gehouden. Ook in deze ruimte zal grote zorg worden besteed aan het behoud van deze wapens door zowel de temperatuur, de vochtigheidsgraad en het licht op een voor de wapens weinig kwetsbaar niveau te houden.

De Waag en omgeving vanuit de lucht gezien (foto Stedelijk Museum Amsterdam)

op advies van de monumentenzorg niet hoger mag zijn dan 2,5 meter en die los van de bouwmuren van de waag moet staan. Aan de noordzijde in het gebouw zal een mezzanine (een verhoogd podium) worden geplaatst.

Op de eerste verdieping zullen faciliteiten voor informatica en audio-visuele activiteiten worden aangebracht. Het interieur zal hier weinig worden aangetast; het beroemde metselaarsgildewartier, waar nog steeds de schitterende meesterproeven zijn te bewonderen, is niet in het plan opgenomen. Aanvankelijk was hier een foyer gepland maar op last van de monumentenzorg krijgt deze ruimte een museale conservering.

Op de tweede verdieping is de koepel, het voormalige theatrum anatomicum, óók van zeldzame waarde. Het theater is reeds in de vorige eeuw verdwenen, maar de

De wanden aan de noord- en zuidzijde van de koepel worden vervangen door glazen schuifdeuren. Omdat de pijlers blijven staan en de glazen wanden tóch een afgrenzing vormen, zal de eenheid in de koepel blijven bestaan (volgens de architecten).

De minister van W.V.C. heeft intussen een bouwvergunning afgegeven voor dit plan van de Stichting Centrum de Waag waarvan het ontwerp van de franse architect Philippe Starck afkomstig is. Voor de goedkeuring van de glazen uitbouw was in november 1987 een verdere uitwerking van de bouwtekening vereist. De landelijke Monumentenraad is accoord gegaan met de uitbouw, maar had aanvankelijk wat moeite met de vormgeving ervan. Die zou eerst nader uitgewerkt moeten worden. De gemeentelijke Welstandscommissie wees de uitbouw en vormgeving ervan

aanvankelijk ook af.

Na enkele wijzigingen in het ontwerp van de uitbouw zijn intussen zowel Monumentenraad als Welstandscommissie accoord gegaan met het uiteindelijke ontwerp. Ook de Bond Heemschut, die aanvankelijk dezelfde bezwaren koesterde als de Monumentenraad, is uiteindelijk accoord gegaan.

Voor- en tegenargumenten

Velen vragen zich af waarom het Waaggebouw juist deze bestemming krijgt, vooral ook omdat zoveel andere voorstellen bij de gemeente in 1985 waren ingediend. De gemeente had een vijftal criteria ten aanzien van de toekomstige bestemming gesteld:

- 1) Sluitende exploitatie.
- 2) Bijdrage van de bestemming aan de rehabilitatie van de Nieuwmarktbuurt.
- 3) Enkelvoudige huurrelatie.
- 4) Openbaarheid van het gebouw.
- 5) Behoud van de monumentaliteit van het Waaggebouw.

Op grond van het innovatieve karakter van het plan, dat daardoor bijdraagt aan de rehabilitatie van de buurt, en op grond van een sluitende exploitatie die gegarandeerd lijkt te zijn, gaf men de voorkeur aan het plan van Stichting Centrum de Waag.

Vooral van de kant van de Monumentenzorg werd veel bezwaar geuit omdat dit plan de monumentale waarde van het gebouw zal aantasten. De aanbouw is, zo meent ook de gemeentelijke Welstandscommissie, niet alleen een verstoring van dit monument als gaaf historisch gebouw, ook wordt de lengte-as overgeaccentueerd waardoor de functionele architectuur van de stadspoort verdwijnt. Daarnaast wordt de doorloop in de lengterichting door de mezzanine verstoord, zodat ook hier de herinnering aan de stadspoort verloren zal gaan.

Andere uitten kritiek op de selectieprocedure. Men vond dat het criterium 'sluitende exploitatie' geen uitgangspunt mag zijn bij een zo'n belangrijk gebouw als het Waaggebouw.

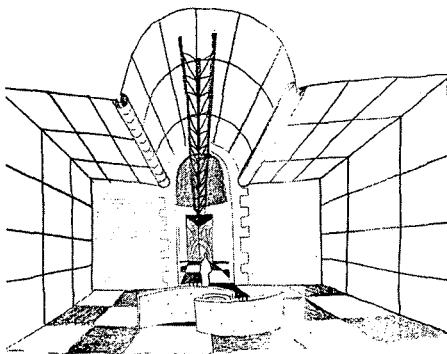
Gebrek aan financiële middelen

Om met dit laatste punt van kritiek te beginnen: Al in 1983 stond vast dat binnen de gemeente geen museale bestemming voor het Waaggebouw kon worden gevonden en dat een rendabele exploitatie wenselijk was. Zoals bekend zijn musea over het algemeen niet rendabel. Het gebrek aan financiële middelen bij de gemeente was, mijns inziens, de voornaamste oorzaak om het criterium 'sluitende exploitatie' bij de beoordeling van de plannen zwaar te laten meewegen.

Dit tekort heeft er naar mening ook toe geleid dat de gemeente bij het zoeken naar een bestemming een beroep moest doen op particulieren, stichtingen en andere niet-gemeentelijke instanties. Daarbij liep men het risico dat de toekomstige huurder eisen aan het monument zou kunnen stellen om de exploitatie inderdaad sluitend te krijgen, zoals ook is gebeurd in het plan van de Stichting Centrum de Waag. Hierin vereist juist de rendabele poot 'horeca' de uitbouw aan de zuidzijde en de inbouw van de mezzanine.

Uit de selectieprocedure die de ge-

delijk leesbare bouwgeschiedenis. In geringere mate heeft het gebouw een esthetische waarde die niet door de architectuur wordt bepaald, maar door de nog aanwezige meesterproeven, geschilderde familiewapens en de reliëfs uit de 15de en 17de eeuw.

Interieur van de glazen aanbouw.

Vanuit dit gezichtspunt bekeken zou de glazen uitbouw, mits de esthetische waarde niet wordt aangetast, kunnen worden gezien als een voortzetting van de bouwgeschiedenis van het Waaggebouw. Vooral ook wanneer deze geheel in eigentijds materiaal wordt uitgevoerd. Dit argument is in de monumentenzorg een gangbare theorie. Even gangbaar is echter de theorie: stopzetten van de geschiedenis en conserveren wat er nog is. Een wat idealistisch standpunt omdat daarmee elke bestemming wordt uitgesloten. Elke bestemming vereist namelijk, in meer of mindere mate, een aanpassing, terwijl leegstand verwaarlozing en verval van een gebouw bespoedigt. Er bestaat in de monumentenzorg dus geen eenduidige beoordelingscode. Eerder is men van mening dat elk

monument afzonderlijk moet worden beoordeeld.

Conclusie

Het gemeentebestuur ten aanzien van het behoud van het Waaggebouw is erg onduidelijk geweest. Het gebouw is sinds de jaren zeventig schromelijk verwaarloosd en de samenwerking tussen de Monumentenraad, de monumentenzorg en andere gemeentelijke instanties die bij de selectieprocedure betrokken waren, is niet optimaal geweest (op zijn zachtst gezegd). Dit betekent echter niet dat bij een optimale samenwerking het plan van de Stichting Centrum de Waag geen kans van slaagen zou hebben. Het gebrek aan financiële middelen en de eisen die een 20ste eeuwse woonomgeving aan de bestemming van een gebouw stellen, kunnen van grote invloed zijn op de keuze die men uiteindelijk zal doen. De bestemming die het dan zal krijgen, vereist, in meer of mindere mate, een aanpassing van het monument, zoals de inbouw van de mezzanine en de glazen aanbouw. Omdat de monumentale waarde van het Waaggebouw voornamelijk wordt bepaald door de in de architectuur leesbare verbouwingen, kan de glazen uitbouw gezien worden als een voortzetting van deze bouwgeschiedenis. Voor het Waaggebouw breekt, net zoals het in het verleden talloze malen is gebeurd, een nieuwe periode aan.

Omdat er in de monumentenzorg geen eenduidige beoordelingscode wordt gehanteerd maar elk monument afzonderlijk wordt benaderd, is het van essentieel belang, juist bij een belangrijk monument als het Waaggebouw, de monumentenzorg tijdig te raadplegen bij het zoeken naar een nieuwe bestemming. Dat is hier duidelijk niet gebeurd. ■

noot 1: De overige drie plannen waren:

- 1) Het plan *Wierda en Smit*: De opzet bestond uit een café op de begane grond en een galerie op de eerste verdieping en een restaurant op de tweede verdieping.
- 2) Het plan *Griffioen en Van Stralen*: Op de begane grond een uitgebreide café-functie. Een evenementenhal levert de aansluiting met het buitengebeuren en terrassen completeren de opzet. Op de eerste verdieping is een restaurant gepland en een ruimte voor veiligen. Op de bovenste verdieping een edelsmidcollectief met werk- en verkoopruimte.
- 3) Het plan *Van Benthem en Kort*: Op de begane grond een café-restaurant met terrassen en een podiumfunctie. Op de eerste verdieping een variété-restaurant en een theaterbureau. Op de bovenste verdieping een archeologische afdeling met expositieruimte.

Plannen 1 en 3 werden afgewezen omdat geen sluitende exploitatie te verwachten viel.

Plan 2 (Griffioen en Van Stralen) leek wel een sluitende exploitatie te kunnen garanderen maar werd afgewezen omdat het plan niet goed zou aansluiten op de interessefeer van het Amsterdamse publiek en de bewoners van de Nieuwmarktbuurt.

noot 2: Deze ad hoc commissie heeft gebruik gemaakt van een voorlopig concept van mijn doctoraalscriptie: 'de Waag: van stadspoort tot cultuurcentrum': een bouw- en kunsthistorisch onderzoek in het kader van mijn studie architectuurgeschiedenis. Dit onderzoek is inmiddels afgerond.

Olga van der Klooster is architectuurhistorica in Amsterdam